

WALDEMAR WESOŁY

POMIAR ZAKORZENIENIA KOŚCIOŁA NA PRZYKŁADZIE JEDENASTU KRAJÓW MISYJNYCH CZARNEJ AFRYKI¹

Treść: Wstęp; I. Statystyka; II. Indeks zakorzenienia; III. Dyskusja wyników.

WSTĘP

W świetle dokumentów kościelnych pierwszoplanowym celem działalności misyjnej jest „przepowiadanie Ewangelii i zakładanie Kościoła wśród ludów i grup, gdzie Kościół nie zapuścił jeszcze korzeni (DM 6, por. EN 17—24). W latach siedemdziesiątych naszego stulecia szczególnym terenem działalności misyjnej polskich księży, braci i sióstr stały się kraje Afryki Czarnej.² Są to następujące kraje: Górna Wolta, Niger, Ghana, Togo, Kamerun, Zair, Kongo, Rwanda, Burundi, Tanzania i Zambia. Są to kraje misyjne i za takie uznane przez Kongregację Ewangelizacji Ludów (DM 6)³. Interesuje nas stopień „zakorzenienia Kościoła” w tych krajach.

Misjolog J. Masson SJ komentując dekret misyjny ujmuje „zakorzenienie” oraz „dojrzałość Kościoła” jako warunki powstania Kościoła lokalnego. Warunki te są według niego następujące: odpowiednia ilość wiernych, zapuszczenie korzeni w społeczności, pewna stabilizacja i siła, dostosowanie się do miejscowej kultury, odpowiednie instytucje, własny biskup diecezji, miejscowy kler, osoby zakonne i aktywny laikat.⁴

Zakorzenienie Kościoła — to możliwość samodzielnego dal-

¹ Opracowano na podstawie pracy doktorskiej pt. „Działalność polskich misjonarzy w Czarnej Afryce na podstawie listów pisanych w latach 1966—1976”; rozprawa odbyła się w lutym 1980 roku, promotorem był: prof. dr hab. Andrzej Święcicki, recenzentami byli: prof. dr hab. Andrzej Zajączkowski (PAN) i ks. doc. dr hab. Witold Zdaniewicz (ATK).

² Aktualnie pracuje tam około 230 polskich misjonarzy i misjonek.

³ Por. *Guida delle Missioni Cattoliche*, Roma 1975, s. 387—483.

⁴ Por. J. Masson SJ, *Dekret o działalności misyjnej Kościoła. Komentarz* (przekład W. Kowalak SVD), Pieniężno 1968, s. 166n.

szego wzrostu. Powstanie Kościoła lokalnego — to możliwość owocowania, rodzenia, dawania pędów nowym Kościołom. Oznaką dojrzałości Kościoła jest taka samowystarczalność, taki „duch misyjny”, taka liczba kleru miejscowego, że Kościół ten jest w stanie pomagać innym Kościołom, bardziej potrzebującym pomocy, np. gdy Kościół lokalny może już wysyłać misjonarzy ⁶.

I. STATYSTYKA

Wykorzystując dostępne dane statystyczne ⁶, dotyczące niektórych wyżej wymienionych przez Massona elementów, sporządzono tabelę, w której porównano stan Kościołów w wymienionych poprzednio krajach. Kraje ułożono według kolejności rozpoczęcia działalności misyjnej Kościoła katolickiego na danym terenie. Dla ilustracji dodano Australię, która orzeczeniem Papieża Pawła VI w dniu 22 marca 1976 roku przestała być krajem misyjnym. ⁷

Tabela ta ma stanowić punkt wyjścia dla opracowania tak zwanego indeksu ⁸ służącego do pomiaru dojrzałości czyli stopnia zakorzenienia Kościoła w krajach misyjnych.

Liczba ludności w poszczególnych krajach jest bardzo zróżnicowana — zależy to także od obszaru kraju. Również odsetki katolików w stosunku do wszystkich mieszkańców kraju oraz przyrost liczby katolików, od czasu rozpoczęcia działalności Kościoła, nie są jednakowe.

Biskupów miejscowych, w porównaniu z ogólną ich liczbą w poszczególnych krajach, jest stosunkowo najwięcej; miejscowych księży najmniej; a bracia i siostry zajmują pozycję średnią. Wyjątek stanowi Rwanda, gdzie księży jest o 4% mniej od braci i sióstr.

Im większy odsetek katolików, tym większa ich liczba przypada na jednego księdza. Wyjątek stanowi Tanzania i Zambia.

Im dłużej trwa działalność Kościoła, tym więcej jest seminariów duchownych (Tanzania i Zair).

Jeśli chodzi o kleryków, to najkorzystniejsza sytuacja jest

⁶ Tamże s. 168—180.

⁷ Por. *Guida ...*, dz. cyt., obliczenia własne autora.

⁸ List pasterski Papieża Pawła VI „*Australiam terram*” AAS 69(1977) 29.

⁹ Terminu „indeks” użyto w znaczeniu wskaźnika definicyjnego. Porównaj: S. Nowak, *Metody badań socjologicznych*. Warszawa 1965 s. 271.

Tabela 1: Dane statystyczne dotyczące stanu Kościoła w poszczególnych krajach

Kraje	Rok początku działalności Kościoła	Liczba ludności w mil.	Odsetek katolików do liczby mieszkańców	Odsetek pochodzenia miejscowego				Liczba katolików na jednego			Liczba		
				bi-skupów		w stosunku do ogółu		księża ogółem	kleryka miejscowego	katechety miejscowego, świeckiego	diecezji	wyszłych seminarjów	uniwersytetów katolickich
				księży	br. i sr.	księży	br. i sr.						
				bi-skupów	br. i sr.	księży	br. i sr.	księża ogółem	kleryka miejscowego	katechety miejscowego, świeckiego	diecezji	wyszłych seminarjów	uniwersytetów katolickich
Tanzania	1449	15,2	21	83	38	58	1.800	6.836	426	25	13	—	
Zair	1482	24,9	40	78	23	32	3.140	21.426	520	48	8	1	
Ghana	1842	9,8	13	88	33	39	3.000	9.600	622	9	2	—	
Kamerun	1883	6,6	20	44	26	48	1.835	6.317	379	13	3	—	
Kongo	1883	1,4	40	66	24	40	2.860	16.296	440	3	1	—	
Zambia	1889	4,9	19	55	13	18	1.800	21.000	938	9	1	—	
Togo	1892	2,3	21	75	39	42	2.500	12.647	796	4	1	—	
Burundi	1899	3,8	65	100	33	42	5.500	21.904	1.138	6	1	—	
Rwanda	1900	4,2	42	83	44	40	5.400	19.411	1.352	5	1	—	
G. Wolta	1900	5,6	6	88	28	57	870	3.964	174	9	1	—	
Niger	1931	4,5	0,5	0	52	61	600	12.000	600	1	—	—	
Australia	1900	14,0	25	93	64	52	3.900	5.119	1.201	28	19	—	

w Górnej Wolcie, chociaż jest tam 6% katolików. Najgorzej — co do kleryków miejscowych — jest w Zairze (40% katolików) i w Burundi (65% katolików).

Miejscowi katecheci, w stosunku do liczby katolików, najliczniejsi są w Górnej Wolcie, a najmniej jest ich w Rwandzie i Burundi. Wynikałoby z tego, że Górna Wolta jest w stanie w niedalekiej przyszłości powiększyć liczbę członków Kościoła katolickiego, o czym sygnalizują również misjonarze.⁹

II. INDEKS ZAKORZENIENIA

Korzystając z danych zawartych w omówionej tabeli można pokusić się o sprowadzenie ich do wspólnego mianownika przy pomocy indeksu określającego stopień „zakorzenienia Kościoła”. Próba utworzenia odpowiedniej do tego skali jest nowością. Posługując się „metodą sędziów”, dziesięciu wyróżnionym wskaźnikom zakorzenienia nadano następujące wartości punktowe:

	Liczba punktów
— za każde 2% katolików	1
— za każde 4% miejscowych biskupów	1
— za każde 2% miejscowych księży	1
— za każde 4% miejscowych braci i sióstr	1
— za więcej niż 9.000 katolików przypadających na jednego księdza	1
oraz za zmniejszenie tej liczby w granicach każdego następnego 1.000 dodatkowo	1
tak aby za 1.000 i mniej katolików przypadających na jednego księdza wypadło ¹⁰	10
— za więcej niż 20.000 katolików przypadających na jednego kleryka	1
oraz za zmniejszenie tej liczby w granicach o każde kolejne 2.000 dodatkowo	1

⁹ Dnia 29 maja 1979 r. autor (W. W.) przeprowadził wywiad z O. Józefem Schtriklerem — ojcem białym z Górnej Wolty. Uważa on że można już przyjąć przeszło 10% katolików w Górnej Wolcie, a od 1976 r. przybyły tam 3 diecezje.

¹⁰ W Afryce średnio na jednego księdza przypada około 3.000 katolików. Por. *Guida ...*, dz. cyt., s. 1626. W Polsce — około 1.800.

tak aby za 4.000 i mniej katolików przypadających na jednego kleroika wypadło ¹¹	10
— za więcej niż 1.000 katolików przypadających na jednego świeckiego katechetę miejscowego	1
oraz za zmniejszenie tej liczby w każdych kolejnych 100 dodatkowo	1
tak aby za 200 i mniej katolików przypadających na jednego katechetę wypadło ¹²	10
— za więcej niż 1 milion mieszkańców przypadających na diecezję	2
oraz za liczbę mieszkańców w granicach od 0,5 do 1 miliona na diecezję	4
za mniej niż 0,5 miliona	8
— za seminarium wyższe przypadające na 6 i więcej diecezji	2
oraz za seminarium przypadające na 4—5 diecezji	4
za seminarium przypadające na 1—3 diecezje	8
— za katolicki uniwersytet (lub uniwersytety — dotyczy tylko Zairu)	15

Suma punktów uzyskana przez Kościół w danym kraju za dziesięć wskaźników pozwala w przybliżeniu ocenić to, co dekrety kościelne nazywają zakorzeniem, samowystarczalnością, samodzielnością lub dojrzałością Kościoła. Najwyższa możliwa do uzyskania wartość indeksu wynosi 211 punktów. Gdyby zastosować podaną punktację do Kościoła lokalnego współczesnej Polski, uzyskano by indeks wartości około 190 punktów.

Australia, której wszystkie parametry podano w obu tabelach, jak wspomniano, niedawno przestała być uważana za kraj misyjny. Można więc przyjąć, że w przybliżeniu 100—111 punktów jest taką wartością indeksu, która wystarcza do uznania Kościoła za Kościół lokalny a nie za teren misyjny.

Do krajów misyjnych, stosując podobnie jak poprzednio metodę sędziów, zastosowano następującą sumaryczną klasyfikację zakorzenia Kościoła:

„dobre zakorzenie” —	wartość indeksu ponad 90 punktów;
„średnie zakorzenie” —	ponad 80 do 90 pkt.
„słabe zakorzenie” —	ponad 50 do 80 pkt.
„małe zakorzenie” —	do 50 punktów.

¹¹ W Polsce na jednego kleroika przypada mniej więcej 5.000 katolików. Sytuację tę uznano za korzystną.

¹² Dąży się do tego, by w każdej wiosce był miejscowy katecheta, a wioski afrykańskie liczą około 300—500 mieszkańców.

Tabela 2. Wartości indeksu zakorzenienia Kościoła

Kraje	Wskaźniki						„zakorzenienia Kościoła						Liczbę	
	Razem	Odszetek katolików do liczby mieszcz.		Odszetek pochodzenia miejscowego				Liczba katolików na jednego			wzyszych seminariów	liczba uniwersyte- tów kato- lickich		
		biskupów	księ- ży	biskupów	księ- ży	do ogółu	br. i sr.	księdza ogółem	kleryka miejscowego	katecheta miejscowego				
													br. i sr.	br. i sr.
liczba												punktów		
Tanzania	100,7	10,5	20,7	19,0	14,5	9,0	8,0	7,0	8,0	7,0	4,0	8,0	—	
Zair	84,0	20,0	19,5	11,5	8,0	7,0	1,0	6,0	1,0	6,0	4,0	2,0	15,0	
Ghana	79,7	6,5	22,0	16,5	9,7	7,0	7,0	5,0	7,0	5,0	2,0	4,0	—	
Kamerun	79,5	10,5	11,0	13,0	12,0	9,0	8,0	8,0	8,0	8,0	4,0	4,0	—	
Kongo	85,2	20,0	19,2	12,0	10,0	8,0	3,0	7,0	3,0	7,0	8,0	8,0	—	
Zambia	52,2	9,5	13,7	6,5	4,5	9,0	1,0	2,0	1,0	2,0	4,0	2,0	—	
Togo	84,2	10,5	18,7	19,5	10,5	8,0	5,0	4,0	5,0	4,0	4,0	4,0	—	
Burundi	97,2	32,5	25,0	16,5	10,5	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	4,0	2,0	—	
Rwanda	89,7	21,0	20,7	22,0	10,0	5,0	2,0	1,0	2,0	1,0	4,0	4,0	—	
G. Wolta	89,2	3,0	22,0	14,0	14,2	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	4,0	2,0	—	
Niger	43,9	0,2	0	12,5	15,2	4,0	5,0	5,0	5,0	5,0	2,0	—	—	
Australia	111,7	12,5	23,2	32,0	13,0	9,0	9,0	1,0	9,0	1,0	4,0	8,0	—	

Analizowanych jedenaście krajów można następująco sklasyfikować ze względu na stopień zakorzenienia Kościoła:

„dobrze zakorzeniony”	— Tanzania, Burundi, Kongo, Zair;
„średnio zakorzeniony”	— Rwanda, Górna Wolta, Togo;
„słabo zakorzeniony”	— Ghana, Kamerun, Zambia;
„mało zakorzeniony”	— Niger.

III. DYSKUSJA WYNIKÓW

Wydaje się, iż jednym z dość ważnych czynników zakorzenienia Kościoła jest czas. Potwierdza się to w przypadku Tanzanii, mniej w przypadku Zairu, w którym jest uniwersytet katolicki, ale również największy odsetek różnych ugrupowań synkretycznych. Na ogół jednak nie ulega wątpliwości, że czas potrzebny jest między innymi po to, by wzrosła liczba tubylczych biskupów, kapłanów, osób zakonnych oraz liczba aktywnego laikatu. Ludzie ci muszą się wywodzić z ogólnej populacji członków Kościoła katolickiego.

O stopniu zakorzenienia decydują wszystkie wskaźniki, chociaż nie z jednakową siłą. Jako przykład można przytoczyć Burundi i Górna Wolte, w których to krajach pracę ewangelizacyjną rozpoczęto niemal równocześnie. W punktacji ogólnej Burundi ma 8 punktów więcej od Górnej Wolty. Ale w Górnej Wolcie jest tylko 6% katolików, a w Burundi 65%, czyli o zakorzenieniu Kościoła decyduje nie tylko odsetek katolików. Skądinąd zaś wiadomo, że w Górnej Wolcie, w której islam jest silny i aktywny, można zaobserwować „katolicyzm pogłębiony”, natomiast w Burundi ochrzczeni animiści reprezentują raczej „katolicyzm płytki”.

Nie wydaje się, żeby istotny wpływ na zakorzenienie miała przeszłość kolonialna, stan oświaty lub sytuacja polityczna. Wiadomo, że koloniści francuscy preferowali katolicyzm, ale przecież Górna Wolta i Niger należały do strefy francuskiej, a w punktacji bardzo się różnią. Natomiast koloniści brytyjscy lansowali protestantyzm, jednak równie wielkie różnice występują np. między Tanzanią i Zambią.

Jeśli chodzi o stan oświaty, to w Tanzanii i Zairze jest 15% ludzi umiejących czytać i pisać — kraje te należą do tych, w których Kościół jest dobrze zakorzeniony. W Zambii zaś analfabetów jest tylko 58%, a Kościół uznano tam za słabo zakorzeniony. Natomiast w Burundi jest 96% analfabetów, a kraj ten znalazł się w strefie dobrego zakorzenienia.

Również małe prawdopodobieństwo wpływu na zakorzenie-

nie, w omawianych krajach ma aktualny ustrój polityczny lub sytuacja polityczna na linii: Kościół — państwo. Np. niewiele punktów dzieli Kongo od Górnej Wolty, chociaż Kongo jest republiką o orientacji socjalistycznej. W Republice Zair od szeregu lat istnieją konflikty między Kościołem a państwem („mobutyzm”), natomiast w Zambii Kościół cieszy się zupełną swobodą, nawet poparciem władz państwowych, jednak między tymi krajami rysuje się duża różnica zakorzenienia Kościoła na korzyść Zairu.

Jeśliby się chciało snuć prognozy na przyszłość, to ze względu na liczbę diecezji w stosunku do populacji mieszkańców korzystna sytuacja występuje w Kongo, niekorzystna w Ghanie i Nigrze. Ze względu na liczbę seminariów duchownych — korzystnie jest w Tanzanii i Kongo, niekorzystnie w Zairze, Zambii, Rwandzie, Górnej Wolcie i bardzo słabo w Nigrze, bowiem nie ma tu w ogóle wyższego seminarium. Przytoczone przykłady potwierdzają pogląd, że dla oceny dojrzałości Kościoła w krajach misyjnych należy brać pod uwagę równoległe wiele wskaźników. Temu celowi wydaje się dobrze służyć stosowana w socjologii metoda budowy indeksu.

Na zakończenie warto się jeszcze zastanowić nad tym, czy zaproponowaną punktację można stosować do oceny rozwoju Kościołów lokalnych w kraju od dawna chrześcijańskim. Nie wiemy czym kierowała się Stolica Apostolska ogłaszając samodzielność Kościoła w Australii, która w teście uzyskała 111,7 punktów. Na pewno złożyło się na to wiele czynników¹³. Być może, że zadecydowała samowystarczalność materialna i dostatecznie liczny stan personelu kleru miejscowego. Australia bowiem wysyła swoich misjonarzy do innych krajów, m. in. do Afryki, np. w Ghanie pracują australijscy werbiści¹⁴. Pod tym względem omawiane kraje afrykańskie mają przed sobą jeszcze daleką drogę do przebycia, zanim dojdą do samodzielności i będą mogły innym służyć swoją pomocą. Ten jeden przykład Australii wystarczy, by dostrzec, że w przypadku Kościołów lokalnych do oceny ich stanu niezbędne są dalsze parametry. Wątpliwe czy ich dojrzałość we-

¹³ Trzeba mieć na uwadze to, że w Australii ewangelizacją w niskim stopniu objęto rodzime plemiona, natomiast gros katolików wywodzi się z ludności napływowej.

¹⁴ Por. *Catalogus Sodalitum Societatis Verbi Divini*, Steyl 1975, s. 327.

wnętrzną i wkład w pracę Kościoła powszechnego da się ujmować w podobnie uproszczony sposób.

Dagré d'enracinement de l'Eglise sur l'exemple de onze pays de l'Afrique Noire desservis par les missionnaires

Sommaire

L'Afrique Noire est devenue dernièrement le terrain spécial d'activité des missionnaires polonais. L'analyse entreprise a eu pour but un essai d'établir le degré d'enracinement de l'Eglise (DM 6, EN 17—14) dans les pays desservis par les missionnaires et notamment: la Haute-Volta, le Niger, Ghana, Togo, Cameroun, Zaïre, Congo, Ruanda, Burundi, Tanzanie et Zambie. Afin d'atteindre le but proposé l'on a mis à profit les données statistiques concernant l'Eglise dans ces pays et — d'après le missiologue J. Masson SJ — on les a reconnues comme des indicateurs de l'enracinement. Ce sont les données suivants: pourcentage des catholiques face au nombre d'habitants de ce pays; pourcentage des évêques du pays comparé à l'ensemble des évêques; pourcentage des prêtres du pays face au total des prêtres; pourcentage des religieux: frères et soeurs comparé à l'ensemble de ces religieux et religieuses; nombre de catholiques desservis par un seul prêtre; nombre de catholiques face à un seul séminariste ressortissant du pays; nombre de catholiques enseignés par un catéchiste laïc, ressortissant du pays en question; nombre de diocèses; nombre des séminaires ecclésiastiques; nombre d'universités catholiques.

Un index des valeurs pour les indicateurs respectifs fut constitué d'après „la méthode des Juges” et la somme maximale des points se monta à 211. Au cours de l'estimation et de l'évaluation de ce que les décrets ecclésiastiques appellent enracinement, indépendance, maturité de l'Eglise, ce furent certes les indicateurs qui décidèrent, mais non tous avec la même force de persuasion. L'Australie fut admise comme comparatif; c'est en 1976 qu'elle cessa d'être un pays desservi par les missionnaires et obtint 111,7 points. Les pays africains dont il s'agit furent classifiés comme suit: l'Eglise „bien enracinée” (valeur de l'index de plus de 90 points): la Tanzanie, le Burundi, le Congo et le Zaïre; „enracinée moyenne” — 81 à 90 points): le Ruanda, la Haute-Volta et le Togo; „faiblement enracinée” — (51 à 80 points): le Ghana, le Cameroun et la Zambie; „peu enracinée” (50 points): le Niger.